

EL DOMINI DEL GRUP FAMILIAR DELS LOTGER A RODONYÀ EN ELS SEGLES XII I XIII

Isidre Pastor i Batalla

La documentació del segle XI referent al Castellvell de la Marca, on es posen de manifest les pautes generals que defineixen el procés d'expansió territorial de la marca del comtat de Barcelona, el defineix com un castell termenat de grans proporcions. Els seus dominis s'estenen des del Penedès fins al Camp de Tarragona, on aquests representen els límits de ponent de la línia d'expansió territorial d'aquest comtat ¹.

Amb tot, l'escassa documentació referida al Castellvell de la Marca en el segle XI no ha permès constatar amb claredat una fragmentació dels amplis dominis que el constitueixen en altres circumscripcions castrals menors. Divisió que es constata com un fet generalitzat en d'altres termes castrals de la marca del comtat de Barcelona durant aquest segle, tal i com succeeix en els termes del castell d'Olèrdola i d'altres castells ². Però, s'ha de considerar que aquesta manca de referències directes a una vertebració del terme en d'altres unitats castrals menors, en el decurs del segle XI, no es contradiu amb el fet que s'efectués una ordenació del territori que s'assigna al terme d'aquest castell ³.

¹ L'ordenació territorial que presenta el Castellvell de la Marca entre els segles X i XII, queda articulada a partir de dos àmbits geogràfics diferenciats, el Penedès i el Camp de Tarragona. La seva definició i posterior evolució, analitzada a partir de les primeres referències documentals d'aquest terme castral i dels honors que en ell es defineixen, queda recollida en la comunicació que vaig presentar en les 8es. Jornades d'Estudis Penedesencs amb el títol "*Els dominis occidentals del Castellvell de la Marca*" (1995) Miscel·lània Penedesenca XXI, Institut d'Estudis Penedesencs. Sant Sadurn d'Anoia, vol II.

² Així s'ha constatat en l'estudi de l'expansió territorial del comtat de Barcelona presentat en les memòries de llicenciatura de Carolina Batet (1993) *Castells termenats i estratègies d'expansió comtal a la marca del comtat de Barcelona. Segles X-XI*. U.A.B. Bellaterra, i de Marina Miquel (1994) "*Repoblació i feudalització a la marca de Barcelona: l'articulació social d'un espai de frontera, 930-1050*". U.B. Barcelona. On presenten una anàlisi exhaustiva de la configuració de la xarxa de castells termenats del Penedès.

És per les primeres referències documentals del segle XII d'honors situats en els dominis occidentals del Castellvell de la Marca, els que s'estenen pel Camp de Tarragona, que s'ha de considerar que el concepte de gran espai unitari, que presenten els amplis termes castrals a principis del segle XI, es manté en aquest terme castral inalterable. Tant pel fet de no apreciar-se en les esmentades referències cap vertebració del terme castral originari, ja que aquests honors resten sota la jurisdicció del Castellvell de la Marca, com per la pervivència que presenten de les relacions que defineixen l'estructuració vassallàtica que s'hi defineix, originada en el decurs del segle XI.

L'esmentada documentació de mitjan del segle XII, presenta una ordenació territorial d'aquests dominis occidentals que es correspon amb tot un seguit de llocs i honors, com són: Vallmoll, Vilabella, Salomó, Puigtinyós, Montferri, Rodonyà, Masllorenç i Masarbonès; llocs que a partir d'aquest moment comencen a referenciar-se regularment en la documentació. Si bé, les primeres mencions dels topònims que es corresponen amb el nom d'aquests indrets, apareixen en molts casos ja referenciades des de començament del segle XI ⁴.

La manca de notícies concretes de la majoria d'aquests dominis, en la documentació consultada de la primera meitat del XII, no ha permès documentar cap mena d'establiment en aquests indrets abans de mitjan de segle. Encara que, tal i com s'ha dit anteriorment, no es pot descartar que aquest procés d'establiments en la part més occidental del terme d'aquest castell fou anterior a les esmentades referències documentals del segle XII ⁵.

³ En aquest sentit faig al·lusió a un parell de referències documentals que contempen una divisió d'aquest terme en el decurs del segle XI. En la donació que l'any 1210 Guillema de Castellvell i el seu fill Guillem de Montcada fan a Pere de Fontallada i la seva muller, Ermessendis, del lloc i la fortalesa de La Bisbal, es fa menció que aquests ho tenen pels seus predecessors, als quals els fou lliurada en temps de Bonfill Guillem i la seva esposa, Sicardis (1045-1075), A.C.A. Pere I, pergami núm. 367. Per altra part, F. Navarro (1983) en la seva *Guia de Montferri*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Tarragona, pàgs. 18 i 57, fa menció d'un document datat el 13 de desembre de 1072 on Bonfill Guillem i la seva esposa Sicardis fan donació d'una carta de població del lloc de Montferri a favor de Guillem Isarn. Aquests dos llocs estan integrats dins el terme del Castellvell de la Marca, i així queda referenciat en els esmentats documents, bé que La Bisbal està situada en la part penedesenca de dit terme i Montferri en la part occidental.

⁴ La majoria d'aquestes primeres referències documentals, d'indrets situats en els dominis occidentals del Castellvell de la Marca, procedeixen del *Cartulari de Sant Cugat*, publicat per J. Rius (1945) C.S.I.C. Barcelona, en el qual quedaren recollides, pels nombrosos interessos que aquest monestir tenia en la part occidental del Penedès.

⁵ La documentació de la segona meitat del segle XII dels honors situats en els dominis occidentals del Castellvell de la Marca denoten una constant referència a una ocupació prèvia del territori. Tant per les mencions que es fan d'una articulació del territori (camins, partides), com pels elements que denoten un desenvolupament social de la zona (molins, fargues). Elements que s'haurien de relacionar amb els documents referenciats en la nota 3, que fan al·lusió a una articulació d'aquest terme castral a finals del segle XI, en relació als llocs de La Bisbal i Montferri.

És a mitjan del segle XII que s'hi constaten tot un seguit d'infeudacions i donacions, considerades en molts dels casos com les primeres referències documentals que s'ha servat d'aquests llocs. I és a partir d'aquestes primeres referències documentals, que es pot fer una aproximació a l'evolució que seguiran cada un dels diferents llocs que constitueixen els dominis occidentals del Castellvell de la Marca.

De l'anàlisi de les esmentades referències documentals dels territoris occidentals se'n pot deduir la pervivència de les estructures territorials i jurisdiccionals que en relació al Castellvell de la Marca queden definides a partir del segle XI. De la mateixa manera, ens permeten apreciar l'evolució que seguirà cada un d'aquests llocs des de mitjan del segle XII i, que posarà de manifest una alteració de la unitat que presentava fins ara la part més occidental d'aquest terme castral.

La progressiva fragmentació de la unitat territorial que presenta aquest terme castral, s'ha de considerar que s'inicia per la concessió de drets i rendes que sobre aquests indrets portaran a terme tant els Castellvell com els Banyeres, a partir de la segona meitat del segle XII. Fet que comportarà que alguns dels grups familiars, beneficiaris de les esmentades concessions, adquireixen el domini d'aquests llocs. Com a conseqüència d'això, es portarà a terme la creació de nous termes castrals diferenciats del nucli originari del Castellvell de la Marca, tal i com els Lotger ho portaran a terme en el lloc de Rodonyà en el decurs dels segles XII i XIII.

L'OBTENCIÓ DE DRETS I RENDES DE L'HONOR DE RODONYÀ

El grup familiar dels Lotger, vinculat a l'entorn social dels Banyeres des del segle XI ⁶, realitzà una progressiva adquisició de drets i rendes senyorials en el lloc de Rodonyà: adquisició articulada en funció de les diferents donacions de drets i rendes que Pere de Lotger rebrà per part dels Castellvell, com a senyors d'aquest terme castral i dels seus feudataris els Banyeres. És a partir d'aquestes primeres donacions, de la segona meitat del segle XII, que el grup familiar dels Lotger arriba a constituir-se en posseïdor del ple domini senyorial sobre el lloc de Rodonyà i el seu terme. La progressiva adquisició de drets sobre aquest honor, per part dels Lotger, es produirà de forma paral·lela a la que portaran a terme membres d'altres grups familiars vinculats als Banyeres, en la part occidental d'aquest terme castral ⁷.

Els diferents documents, en base als quals els Lotger adquireixen el domini senyorial dels drets sobre el lloc de Rodonyà, s'ha d'interpretar que constitueixen una sèrie

⁶ La formació del grup familiar dels Lotger està directament vinculada a l'entorn social que presenten els Banyeres en el Penedès a finals del segle XI. L'any 1094, A.C.A. Ramon Berenguer III pergamí núm. 11, i l'any 1097, A.C.B. Diversorum A pergamí núm. 1.402, es documenta Pere Mir de Lotger com a integrant d'aquest entorn social. La formació i origen, així com la seva vinculació amb el lloc de Rodonyà ha estat àmpliament desenvolupada en la meua memòria de Llicenciatura *La formació d'una baronia al Camp de Tarragona: Rodonyà segles XII-XIV*. U.B. Barcelona 1996, capítol II.

⁷ A partir de la segona meitat del segle XII, entre el coll Alberic i el riu Gaià s'han documentat conjuntament amb la del lloc de Rodonyà d'altres concessions de drets i rendes de llocs i quadres

documental, pel fet de constatar-se en cada un d'ells un increment del que suposa el domini sobre aquest honor, a l'hora que aquest es complementa en cada un d'ells. Si bé cada document comportarà l'adquisició d'uns valors determinants del conjunt del procés de formació d'aquesta senyoria, a la vegada que es pot considerar que s'articulen en relació a la primera d'aquestes donacions.

El primer document que posa de manifest la vinculació del grup familiar dels Lotger amb el lloc de Rodonyà està datat el 2 de maig de 1170. Instrument pel qual Guilia de Banyeres, vicària del Castellvell de la Marca, i Mir de Castellvell fan donació a Pere de Lotger del lloc de Rodonyà⁸. En base al formulisme que presenta l'esmentat document i seguint les directrius plantejades per Josep Maria Font i Rius, es pot afirmar que aquest document es correspon amb el que ell anomena "donació plena" o "gratuïta"⁹. Segons la tipologia que aquest autor presenta en la seva obra, aquestes donacions es correspondrien amb les que en la fixació de les condicions bàsiques de la tinença del sòl no s'especifica cap mena de prestacions per part del donatari vers al donador, no quedant reflectit en el document la vinculació que s'estableix d'un respecte de l'altre. Per tant, s'ha d'interpretar que és la pròpia naturalesa jurídica del document la que regularia aquesta situació de les relacions entre el donador i el donatari que aquesta comporti.

En l'esmentada donació de l'any 1170 Pere de Lotger, com a donatari, apareix lliure de tota vinculació personal respecte els donants. En aquest cas, el document no és gens explícit a l'hora de detallar els termes en què es regula la donació ni el que aquesta comporta com a transmissió d'un bé. És per això, que Pere de Lotger apareix lliure de tota

d'aquesta zona. El 29 de setembre, Guillem de Castellvell i Ponç Pere de Banyeres fan donació a favor de Mir de Salfores d'una terra erma, anomenada Gala dins el terme del Castellvell de la Marca. A.H.N.M. Clero, Santes Creus, carpeta núm. 2757, carpeta núm. 16 (Trasllat de l'any 1223). Document publicat per F. Udina (1947) pàg. 60, document núm. 54. I l'any 1152 es data una convenença entre Ponç Pere de Banyeres i Ramon Llorenç sobre la vila de Vilardida. A.C.B. Liber Antiquitatum, IV foli 172v-173, document núm. 409. Document publicat per Urpí-Resina (1991) *El castell i terme de Banyeres del Penedès, dels seus orígens al segle XIV*, Ajuntament de Banyeres del Penedès, apèndix XX. Donacions que comportaran una progressiva desvinculació d'aquests llocs respecte del seu terme castral originari. M. Riu (1987) *El Feudalismo en Cataluña*, Entorno al Feudalismo Hispánico León, pp. 382 i 393, considera que l'adquisició de poder, per part de les famílies que detenen aquestes quadres, és el factor que determinarà que aquestes esdevinguin en nous castells amb terme propi, a partir del segle XII.

⁸ A.C.A. Diversos Can Falguera (A.B.M.), núm. 643 s/n. Segons B. Garí (1985) *El linaje de los Castellvell en los siglos XI y XII*, Medievalia Monografies nº 5 U.A.B. Bellaterra, p. 163, Mir de Castellvell, castlà dels Banyeres en el Castellvell de la Marca, s'ha d'identificar com el successor de Pere Llopsanç, al que li fou subinfeudada la dita castllania l'any 1094, i que adoptarà el nom de la fortalesa com a referent territorial. A.C.A. Cancelleria Ramon Berenguer III, pergami núm. 11 (trasllat de l'any 1238).

⁹ J. Mª Font i Rius (1969) *Cartas de población y franquicias de Cataluña*, C.S.I.C. Barcelona vol. I, pàg. XXXI i XXXII.

vinculació personal respecte als donants, sempre al marge de les condicions que estableix la pròpia naturalesa jurídica de la donació.

Sens dubte, la manca de referències a l'extracció de rendes es deu al fet que el terme és parcialment erm, igual que es constata en altres documents contemporanis de la zona ¹⁰. Per tant, s'ha d'interpretar que aquesta primera donació sols estipularia la tinença del sòl i dels béns d'ús comú, així com els drets que això comportés. En aquest sentit, el document estipula que el delme de l'honor de Rodonyà, que es lliura a Pere de Lotger, sols inclou la part de la seva dominicatura que aquest pugui treballar sota el seu "*dominium*", mentre que la resta del delme del terme se'l retindria Guilia de Banyeres ¹¹. Per tant, s'hauria de considerar això com un factor determinant per tal d'incentivar l'actitud de Pere de Lotger perquè es roturessin les terres que el document defineix com a ermes. Igualment, se li fa donació de les "*terras sive quarters*" ¹² que foren de Guilia de Banyeres, que s'ho retindrien per a ells els donadors.

Tant en la menció que es fa "*de tua dominicatura quantum potestis laborare in dominium*", que es correspondria amb la part de l'honor que Pere de Lotger es retindria per a ell —que s'ha d'identificar com el feu de castlania—, com la de "*terres sive quarters*", posen de manifest una parcel·lació del terme amb anterioritat a la donació, ja que els dos supòsits comporten una ordenació prèvia de l'espai que s'ocupa, i que com a tals se'ls identifica en el document.

Es pot afirmar, doncs, que la donació que fa Guilia de Banyeres com a vicària de Castellvell de la Marca, a Pere de Lotger és sobre els drets reals de la tinença del sòl i sobre els drets d'ús comú (bosc, prats, pastures), per tal de regular al donatari les pautes d'un progressiu assentament i roturació de les terres conreables. Encara que en el document no quedin especificats els vincles de subordinació d'un respecte l'altre, s'ha de considerar aquest document com el que determinarà les relacions vassallàtiques que presentaran els Lotger vers els Banyeres pels drets adquirits per aquesta donació.

El fet que l'esmentada donació de l'any 1170 l'atorguin conjuntament Guilia de Banyeres i Mir de Castellvell comporta l'existència d'una divisió dels drets sobre el lloc de Rodonyà. S'identifiquen els drets que ostenta Guilia de Banyeres sobre l'honor de Rodonyà amb els que li corresponen per la seva condició de "*vicaria de Castri vetuli*", tal i com ella s'intitula en el document, drets que compartiria en part amb Mir de Castellvell, com a feudatari seu pel terme del dit castell ¹³. De la mateixa

¹⁰ En la donació de lloc anomenat Gala que en l'any 1152 fa Pons Pere de Banyeres a Mir de Salfores també es fa menció que es tracta d'un lloc erm.

¹¹ El delme que es reté Guila s'ha d'identificar amb el que es correspon a la Plana Morella, partida del terme de Rodonyà, tal i com consta en un document del 24 de juliol de 1171, A.C.A. Diversos, Notarials Mataró, núm. 49 s/n (reg. documental del 21 de maig de 1556). Document pel qual Guilia de Banyeres i Mir de Castellvell venen a Pere de Lotger el delme que aquesta tenia a la Plana Morella, i que es va retenir per a ella en la donació del 2 de maig de l'any 1170.

¹² Segons el vocabulari que es recull en les *Actes Municipals de Tarragona (1369-1375)* Col·lecció de documents de l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona, Ajuntament de Tarragona (1987), vol. 3, "*quarter*" és una mesura agrària corresponent a l'extensió de terra on es pot sembrar una quartera de llavor.

manera queda reconeguda en el document la senyoria que Guillem de Castellvell, senyor del Castellvell de la Marca, té sobre aquest lloc com a part que és del terme d'aquest castell. Per tant, la donació es fa amb el seu consentiment, a la vegada que se li reconeix la seva condició de "*dominus*", si bé queda clarament especificat en el document que Pere de Lotger té els drets sobre l'honor de Rodonyà per Guillem de Banyeres i Mir de Castellvell, i no pas per Guillem, qui no pot alterar les condicions de la donació sense el consentiment dels atorgants.

Per tal de poder tenir una visió més completa de l'abast de les condicions que regulen aquesta donació, cal aprofundir en la concepció que es té del que s'està donant; és a dir, en la delimitació territorial de l'espai que s'ocupa, allò que en el document es refereix com "*unam peciam honorem herema in locum que vocat Rodenyano*" i la situa "*in Comitatum Barcinona in terminio Castrivetuli extrenunc Marcha in locum predictum Rodenyano*".

L'ús del mot "*honor*" s'utilitza per tal de designar un patrimoni territorial ¹⁴, el qual fa referència a una de les parts en què estan articulats els dominis del Castellvell de la Marca a partir de la segona meitat del segle XII. Cada una d'aquestes parts està constituïda com un espai ben definit dins del marc territorial del terme d'aquest castell, i la part que s'esmenta en el document es denomina "*Rodenyno*" ¹⁵.

Per tant, aquest "*honor*" és un espai definit que es correspon amb un terme propi, el qual queda fixat en el document per les afrontacions que s'hi especifiquen. Es pot interpretar aquesta delimitació territorial, que les afrontacions fan de l'espai, com una evidència de l'existència d'una delimitació territorial de la zona anterior a la data de la donació ¹⁶.

Aquest espai territorial estaria constituït sobre un conjunt de béns materials, que en el

¹³ Pel fet de compartir Mir de Castellvell aquests drets amb la seva senyora Guila de Banyeres sobre el lloc de Rodonyà, s'ha d'interpretar que la subinfeudació que aquests dos personatges protagonitzen l'any 1094, es fa sobre el conjunt de drets que els Banyeres ostenten en el terme de Castellvell de la Marca.

¹⁴ L'evolució del terme "*honor*", presentat per E. Rodon (1957), *El lenguaje técnico del feudalismo en el siglo XI en Cataluña*, C.S.I.C. Barcelona, constata que bé aquest terme en el XI es refereix al conjunt de propietats dels grans senyors, l'ús d'aquest mot es generalitza i a finals del XII es refereix genèricament a qualsevol bé, tant moble com immoble.

¹⁵ L'ordenació territorial que presenta la part occidental del terme castral del Castellvell de la Marca a mitjan del segle XII, s'ha de considerar que es correspon amb la que s'hi articula a finals del segle XI, tal i com es documenta en relació als llocs de Montferri i La Bisbal, nota (3).

¹⁶ Cada una de les afrontacions de la part de ponent que es mencionen en la donació de l'honor de Rodonyà de l'any 1170 ja apareixen documentades l'any 1152 en relació als llocs de Vilardida i Puigtinyós, documentació referenciada en la nota (7). De la mateixa manera, s'ha de considerar que aquesta delimitació territorial de la zona, prèvia a aquesta donació, s'evidencia per la pròpia ordenació de l'espai que presenta el terme de Rodonyà.

document s'especifiquen com "*vieductibus et reductibus et garriciis pratis pasturis et planis aquis aquarum*" que constituïrien el "*dominium*" d'aquest lloc de Rodonyà ¹⁷.

El 2 d'agost de l'any 1170 Guilia de Banyeres, vicària del Castellvell de la Marca i Guillem de Castellvell com a "*dominus*" d'aquest castell, donen la "*força*" a Pere de Lotger del "*castri et de onore de Rodeonya*" perquè ell i els seus la tinguin per "*domini Guillelmo de Castellvell*" ¹⁸. A diferència del primer document, en aquest els que intitulen la donació són Guilia de Banyeres, com a "*vicaria*", i Guillem de Castellvell, com a "*dominus*" del Castellvell de la Marca, i no ho fa Mir de Castellvell, castlà d'aquest castell. Aquest fet s'ha d'atribuir al caràcter de la pròpia donació, ja que el que s'està atorgant és la "*força*" del dit castell, drets que ostentarien tant sols els esmentats donadors:

Igual que succeïa en la primera donació, el mot que es fa servir en el document per referir-se al lloc de Rodonyà continua sent el de "*honor*", si bé en aquesta segona donació no hi ha cap mena de referència a l'espai territorial que aquest ocupa. Per la datació dels dos documents, i per considerar que el segon d'aquests complementa les donacions fetes en el primer, s'han d'acceptar com a vàlids els plantejaments que sobre la delimitació territorial d'aquest "*honor*" s'han presentat en l'apartat anterior.

Conjuntament amb aquestes dues donacions fetes per Guilia de Banyeres a Pere de Lotger l'any 1170, s'ha de posar de manifest l'existència de dos altres documents datats l'any 1171, que vénen a completar el procés de donacions que s'ha iniciat en els dos documents que ja han estat referenciades. D'aquests documents sols se'n té notícies per un seguit de referències realitzades amb posterioritat a la seva data d'expedició. El desconeixement del text íntegre d'aquests documents no permet de constatar amb exactitud l'abast del seu contingut, si bé pels registres documentals consultats se'n pot fer una aproximació.

El primer d'aquests documents és una donació realitzada el 24 de juliol de 1171, en la que Guilia de Banyeres i Mir de Castellvell lliuren a Pere de Lotger el delme del terme de Rodonyà, que en la donació del 2 de maig de 1170 s'havien retingut, i l'hi enfrancheixen en lliure i franc alou l'honor de Rodonyà per 1700 sous ¹⁹.

¹⁷ E. Rodon (1957) afirma que si bé aquesta paraula originalment vol dir "*dignitat*" i que es va aplicar als càrrecs que concedia el rei, des d'abans de l'època feudal aquestes dignitats o càrrecs anaven acompanyats d'una concessió de terra, per això es va identificar "*honor*" amb "*feu*" o terra donada en feu sense que no hi hagués una clara diferenciació entre les dues paraules.

¹⁸ A.C.A. Diversos, Can Falguera (A.B.M.), núm. 643 s/n. La redacció del pergamí presenta moltes incongruències, no descarto la possibilitat que sigui una còpia posterior; entre d'altres coses perquè el document està escrit en català molt modern.

¹⁹ La primera menció que he constatat d'aquesta donació es troba en un recull, datat el 21 de maig de l'any 1556, de la documentació que presenta Francesc Joan de Tamarit, per tal d'acreditar la seva titularitat sobre el castell de Rodonyà. Aquesta titularitat la va acreditar com a conseqüència del contenciós que l'enfrontava amb l'Arquebisbe de Tarragona per la possessió del feu i del domini directe d'aquest castell. A.C.A. Notarials Mataró núm. 49 s/n. En aquest registre documental s'identifica aquesta part del delme amb el que es correspon al de la partida de la Plana Morella, del terme de Rodonyà.

Amb la venda d'aquesta part del delme, identificada amb el que es correspon a la partida de la Plana Morella, Pere de Lotger accedeix a percebre la totalitat d'aquest tribut sobre el terme de Rodonyà. Per la qual cosa, s'ha d'interpretar que el delme que s'havien retengut Guilia de Banyeres i Mir de Castellvell sobre la dominicatura de Pere de Lotger, comportava la dependència d'aquest sobre els seus donadors. És en aquest sentit, que s'ha d'entendre que en una de les còpies de la dita venda s'especifiqui que el títol de venda d'aquest delme comporta l'enfranquiment en lliure i franc alou de l'honor de Rodonyà.

L'altre document, es refereix a una donació feta el 4 d'octubre de 1171 per Guilia de Banyeres i Mir de Castellvell a favor de Pere de Lotger, domèstic seu, de la meitat de la dècima del bestiar que aquest esculli en el castell i terme de Rodonyà ²⁰.

El procés d'adquisició de drets i rendes sobre el lloc de Rodonyà i el seu terme que porta a terme Pere de Lotger a partir d'aquests quatre instruments, pels qual s'erigeix com a detenedor de la major part del domini d'aquest lloc, comportarà que aquest honor esdevingui la base patrimonial d'aquest grup familiar en el decurs del segle XIII.

De la mateixa manera, cal considerar aquest procés com una tendència generalitzada en tots els dominis occidentals del Castellvell de la Marca a partir de la segona meitat del segle XII. Procés, que no sols comportarà un pèrdua de l'autoritat exercida en aquests honors pels Banyeres com a feudataris d'aquest terme castral pels Castellvell, sinó que s'ha d'interpretar com una mostra de la progressiva vertebració de drets i rendes que culminarà en el segle XIII amb la separació definitiva del terme d'aquest castell dels dominis situats sobre el camp de Tarragona ²¹.

LA COHESIÓ DEL DOMINI TERRITORIAL SOBRE EL LLOC DE RODONYÀ EN EL SEGLE XIII

La transmissió hereditària dels drets i rendes que realitzà Pere de Lotger entre els seus descendents, comportarà una fragmentació d'aquesta base patrimonial. Divisió que generarà a partir del seu llegat testamentari, pel qual s'ha d'interpretar que es concedeix a cada un dels seus fills una part del terme del lloc de Rodonyà, que li fou assignada en la donació de Guilia de Banyeres l'any 1170, identificant-se cada una d'aquestes parts amb una "*quadra*" ²².

²⁰ A.C.A. Diversos Can Falguera (A.B.M.), núm. 645, núm. 8. Malgrat tractar-se d'una referència molt breu, la informació que aporta aquest regest documental permet relacionar l'esmentada donació a Pere de Lotger, de la meitat de la dècima del bestiar, amb la resta de donacions, presentades anteriorment, que aquest rebé de Guila de Banyeres sobre el lloc de Rodonyà i el seu terme.

²¹ L'abast d'aquest procés, al qual estan subjectes tots els llocs situats en els dominis occidentals de Castellvell de la Marca, ha estat analitzat de forma individual en Isidre Pastor i Batalla (1996), pàgina 41.

²² En la venda que fa l'any 1211 Arnau Bassa a Pere de Celma (A.C.A. Diversos Can Falguera (A.B.M.), núm. 643 s/p) s'especifica en el moment de presentar la situació de l'honor que es ven, que

Malgrat aquesta divisió de les propietats entre els fills de Pere de Lotger, és un dels seus fills, Guillem de Lotger, el que portarà a terme a partir dels primers anys del segle XIII la cohesió de béns i propietats sobre el lloc de Rodonyà. No tant sols entre els seus germans, sinó les que estaven en mans d'altres propietaris aliens al seu nucli familiar. En compilar la cohesió de drets i rendes, es produirà l'impuls definitiu que comportarà que el grup familiar dels Lotger es converteixin en els detenedors del ple domini sobre el lloc de Rodonyà. Tal i com proposa J.E. Ruiz Domènec ²³, s'ha d'interpretar que la consolidació del patrimoni familiar és una clara mostra de l'afermament de la consciència de classe dins de l'escalafó nobiliari.

El fet de desconèixer el contingut del testament de Pere de Lotger no permet concretar amb exactitud el motiu pel qual és Guillem de Lotger, i no un altre dels seus germans, el que portarà a terme aquest procés de consolidació patrimonial sobre el lloc de Rodonyà. Tot i això, el més versemblant és pensar que aquest en seria l'hereu, i que com a tal, la distribució dels béns i propietats que féu Pere de Lotger entre els seus fills i successors beneficià de forma especial al seu fill Guillem. Tal i com sembla apreciar-se en l'acord signat entre els fills d'aquest l'any 1216 ²⁴.

Malgrat l'escassa documentació conservada es pot establir que la dinàmica que segueix Guillem de Lotger per dur a terme aquesta cohesió patrimonial s'articulà en dues direccions: la consolidació de la seva persona com a únic beneficiari dels drets adquirits pel seu pare, i l'adquisició de la propietat de les terres que no estan sota el control familiar.

Aquest procés motivà un enfrontament entre Guillem i els seus germans, tal i com es pot constatar per la concòrdia que firma amb el seu germà Pere de Lotger el 24 de gener de 1204, on es fa menció explícita a les desavinences sorgides entre els dos germans pel llegat testamentari del seu pare ²⁵. En aquest document Pere de Lotger renuncia a totes aquelles causes i drets que contra el seu germà Guillem tingués sobre diners, béns mobles i immobles que foren dels seus pares en el terme de Castellvell, en el lloc de Rodonyà o

aquest està en el terme de Castellvell de la Marca, en el lloc de Rodonyà, en la parròquia de St. Bartomeu de Gaià i en la quadra de Guillem de Lotger. S'interpreta que la referència a la quadra de Guillem de Lotger, es fa per tal d'especificar amb exactitud la situació, dins del lloc de Rodonyà, on estan situats els honors que són referits en la venda. Aquesta quadra de Guillem de Lotger es correspondria amb la part que li pertoca en virtut del testament del seu pare, i no amb el fet de correspondre el lloc de Rodonyà amb una "quadra", corroborant pel fet que la quadra de l'Olcinella, domini de seu germà Pere de Lotger, té una extensió considerablement molt més petita, que el terme que s'assigna al lloc de Rodonyà.

²³ J.E. Ruiz Domènec (1985) *L'estructura feudal. Sistema de parentiu i teoria de l'aliança en la societat catalana (c. 980 - c. 1200)* Ed. del Mall. Barcelona.

²⁴ El 22 d'octubre de 1216 Hug de Lotger dóna i concedeix a Guillem de Lotger, germà seu, la disposició de tots els béns i propietats que li corresponen per part dels seus pares. A.C.A. Diversos, Can Falguera (A.B.M.), núm. 643, núm. 29.

²⁵ A.C.A. Diversos, Can Falguera (A.B.M.), núm. 643, núm. 1.

en aquella vila de Sant Bartomeu de Gaià. Amb tot, Pere de Lotger concreta que la dita donació no inclou l'honor de l'Olcinella, "*Sine ipsa honore de Olcinella sicut dicem alia cartula de ista honore de Olcinella*", que quedaria sota el seu domini personal. Quadra que no s'ha d'incloure dins el terme de Rodonyà ²⁶.

La dinàmica que portarà a terme Guillem de Lotger per tal de consolidar la seva condició d'únic detenedor del domini del lloc de Rodonyà, es torna a posar de manifest el 22 d'octubre de 1216 en una venda feta per Hug, fill de Pere de Lotger, al seu germà Guillem de Lotger, per la qual Hug defineix a Guillem tots els drets que li corresponen per veu del seus pares pel preu de tres-cents sous d'argent. A diferència del que succeïa en la concòrdia de l'any 1211, en aquest document es fa una relació dels honors, en els quals li corresponen drets a Hug de Lotger, fet que possibilita la seva clara identificació.

Conjuntament amb el lloc de Rodonyà, que s'especifica que és situat al costat del coll Alberic ²⁷, es fa donació d'uns honors de Lotger i d'una vinya de Banyeres. Sens dubte, aquesta menció d'uns honors situats en els llocs de Lotger i Banyeres no sols s'han de relacionar amb l'origen penedesenc del propi grup familiar, sinó que posen de manifest la pervivència dels vincles que existeixen entre els Lotger i el Penedès, amb la continuïtat en l'exercici de drets en uns honors que els hi foren donats un segle abans.

Aquestes dues referències documentals són un clar exponent del procés iniciat a finals del segle XII del canvi que es produeix en les estructures socials que defineixen el marc general de les relacions entre els diferents llinatges. I en aquest sentit s'ha de considerar el fet que permet actuar a Guillem de Lotger com a senyor eminent del lloc de Rodonyà.

²⁶ La quadra de l'Olcinella resta dins el terme que s'assigna al lloc de Rodonyà en la donació que féu Guillem de Banyeres a Pere de Lotger l'any 1170, i així es pot apreciar en l'anàlisi de les afrontacions d'aquesta donació. La reserva personal que d'ella en fa Pere de Lotger en aquest document de 1204 és el primer referent documental de la separació d'aquesta del terme del lloc de Rodonyà. I en aquest sentit s'ha de considerar que la venda dels drets sobre el lloc de Rodonyà que retenia Guillem de Montcada, i que aquesta féu a Bernat de Centelles l'any 1302, tant sols es correspondrien als de l'esmentada quadra. Així quan Bernat de Centelles els ven a l'arquebisbe de Tarragona l'any 1310, aquest adquireix el domini directe sobre la quadra de l'Olcinella. I és en aquest sentit, que s'ha de considerar el jurament de fidelitat i homenatge, al que fa referència J. Blanc (1951) *Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*. Tarragona, vol I pàg. 179 de Ramon de Tamarit a l'arquebisbe de Tarragona l'any 1311. Acte que fa tant sols per la quadra de l'Olcinella i no pel lloc i terme de Rodonyà. La problemàtica sorgida sobre la jurisdicció de la quadra de l'Olcinella queda resolta a partir d'una sentència arbitral promulgada l'any 1419, A.D.B. Mensa Episcopal XVI (trasllat de 1743), quedant aquesta a partir d'aquest moment vinculada al domini de la branca familiar dels Tamarit senyors de Vilardida, i en conseqüència deslligada de qualsevol vincle, tant territorial com jurisdiccional, amb el terme i castell de Rodonyà.

²⁷ Aquesta referència que es fa del coll Alberic, com a substantiu que es refereix al lloc i terme que es correspon amb l'honor de Rodonyà, i per les afrontacions que l'esmentat terme presenta en la donació de l'any 1170, permeten constatar que aquest té com a límit el coll Alberic i la serra on és situat.

Successor en la possessió dels drets que el seu pare va obtenir en virtut de les donacions que li féu Guilia de Banyeres, alliberant-lo del feu i atorgant-li la possessió en lliure i franc alou d'aquest honor.

El primer esment documental on es reconeix a Guillem de Lotger aquesta autoritat és en una venda datada el 12 de març de l'any 1211, realitzada per Arnau Bassa a Pere de Celma i a la seva muller, Dulcia, d'un honor situat "*in comitatum Barchenone in termino de Castro Vetulo extremum marche in parrochia san Bartholomeo de Podio tinos in loco vocitato Rodeyano in quadra de Guillelmo de Logger*" pel preu de 80 sous²⁸. El document en precisar la situació del dit honor especifica que aquest està ubicat en la "*quadra*" de Guillem de Lotger, i és en les clàusules d'estil que conclouen l'esmentada venda on Pere de Celma i la seva muller, Dulcia, reconeixen el domini d'aquest sobre el lloc de Rodonyà, i com a tal aquest ho signa.

Són aquests dos mateixos personatges, Pere de Celma i la seva muller, Dulcia, els que el 8 de novembre de 1222 venen a Guillem de Lotger aquest honor situat en el lloc de Rodonyà, el qual compraren a Arnau Bassa i a la seva muller, Maria, l'any 1211²⁹. Aquesta venda s'ha d'interpretar com una mostra de l'esforç de Guillem de Lotger per tal de completar d'obtenció de drets sobre el lloc de Rodonyà i el seu terme. La compra d'aquest honor a Pere de Celma i la seva muller, Dulcia, es produeix un cop Guillem de Lotger s'ha constituït com l'únic beneficiari dels drets obtinguts pel seu pare, i com a tal, pot actuar lliurement en la compra de terres. S'entén que si no va formalitzar la compra d'aquest honor el 1211, moment en què es realitzà la primera venda, fou degut al fet de compartir l'opció de compra amb els seus germans. Considerant que si no fos per aquest motiu Guillem, per la seva condició de "*dominus*", hagués tingut opció de compra en la primera de les vendes esmentades, i adquirí l'esmentat honor per 80 sous, en comptes de fer-ho per 150 sous, import de la segona de les vendes.

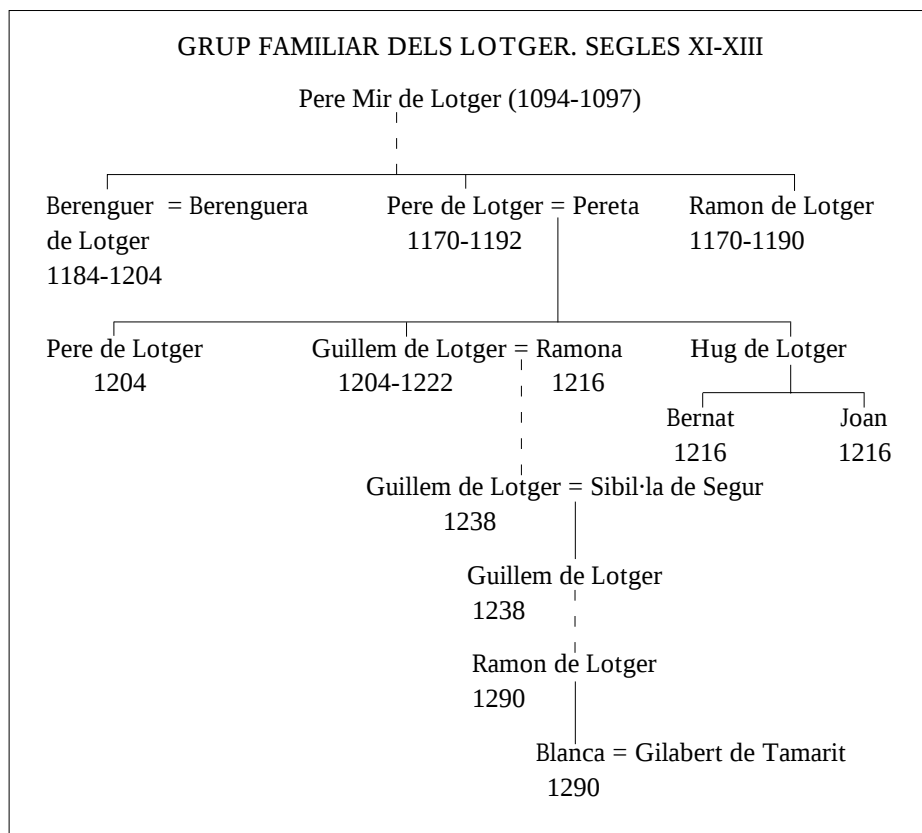
En realitzar aquestes compres Guillem de Lotger es converteix, de ple dret, en detenedor de tot el domini sobre el lloc de Rodonyà i el seu terme, tant pel que fa a l'exacció de la renda senyorial com per la possessió de la propietat del terme.

Tot i les poques referències documentals del domini del grup familiar dels Lotger sobre Rodonyà en la segona meitat del segle XIII, es pot considerar que aquest l'exerciren els successors de Guillem de Lotger de manera ininterrompuda fins a finals de segle. Moment en què els Tamarit es convertiran en els seus successors en el domini de la senyoria de Rodonyà.

La transmissió de la senyoria sobre el lloc de Rodonyà dels Lotger als Tamarit es produeix per raó del matrimoni del darrer membre del grup familiar dels Lotger, Blanca,

²⁸ A.C.A. Diversos, Can Falguera (A.B.M.), núm. 643, núm. 2.

²⁹ A.C.A. Diversos, Can Falguera (A.B.M.) núm. 643, s/n.

amb Gilabert de Tamarit ³⁰. D'aquesta manera el 12 de gener de 1305 Guilabert de Tamarit, marit de Blanca, apareix actuant com a "*dominus*" de Rodonyà ³¹. És a partir d'aquest moment, primers anys del segle XIV, que els Tamarit apareixeran com a nous titulars de la senyoria de Rodonyà, titularitat que detindran fins a mitjans del segle XVIII. I serà aquest grup familiar el que, a partir dels drets i rendes obtingudes pels Lotger en el decurs dels segles XII i XIII, articularà i portarà a terme la consolidació i desenvolupament de la baronia de Rodonyà.

³⁰ Aquest matrimoni apareix referenciat en dos documents datats el 29 d'octubre i el 4 de desembre de l'any 1290, en els quals es reconeix a Gilabert de Tamarit, marit de Blanca, i a Ramon de Tamarit com administradors dels béns que "*domine*" Blanca té en l'honor de "*Cantalacela*", situat en el terme del castell de Montmell. A.D.B. Mensa Episcopal, títol XVI s/n, documentació publicada per Maria Pardo i Sabartés (1994) *Mensa Episcopal de Barcelona (878-1299)* Fundació Noguera. Barcelona, documents núm. 175 i 176.

³¹ A.D.B. Parròquies, Vila-rodona, XXII/3, 33.971, Notes i capítols 1304-05, foli 8 i foli 9.